

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкрито особливості формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Окреслено сутність поняття «естетична компетентність особистості». Основну увагу акцентовано на використанні певних освітніх форм, що сприяють формуванню естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва на сучасному етапі. Представлено структуру спецкурсу «Естетична компетентність особистості: шляхи формування», основні методи навчання, що використовуються у процесі його викладання.

Ключові слова: естетична компетентність особистості, майбутні педагоги, образотворче мистецтво, спецкурс.

В статье раскрыты особенности формирования эстетической компетентности будущих учителей изобразительного искусства. Определена сущность понятия «эстетическая компетентность личности». Основное внимание акцентировано на использовании определенных образовательных форм, способствующих развитию надлежащего уровня формирования эстетической компетентности будущих учителей изобразительного искусства на современном этапе. Представлена структура спецкурса «Эстетическая компетентность личности: пути формирования», основные методы обучения, используемые в процессе его обучения.

Ключевые слова: эстетическая компетентность личности, будущие педагоги, изобразительное искусство, спецкурс.

The peculiarities of formation of aesthetic competence of future teachers of fine arts are revealed in the article. The essence of the concept of «aesthetic competence of personality» is outlined. The main focus is on the use of certain educational forms that contribute to the formation of aesthetic competence of future teachers of fine arts at the present stage. The structure of the special course «Aesthetic competence of the personality: ways of Formation», the main teaching methods used in its teaching are presented. It is emphasized that the creation of a special scientific organized society is one of the conditions for effective education. The content and meaning of teaching methods for formation of aesthetic competence of future teachers of fine arts, such as: aquarium method, associative transfer; comparison and

association, aesthetic situation, self-characterization, individual programs of personal growth, research folio, projective drawing, projective graphic are revealed, songwriting, reflection, poetry, and more. The stages of personality self-education (procedural-situational, qualitative-situational, qualitatively-static, qualitatively-dynamic, qualitatively-promising stage) have been determined. Emphasis is placed on the importance of using forms of out-of-class work with students, such as creative field trips and artistic trips to view art programs, organized to form aesthetic needs, feelings, tastes, views and beliefs of future artists, the ability to perceive and appreciate the outside world harmony. Their influence on development of aesthetic skills and enrichment of creative experience is characterized. The content and meaning of seminars-debates, seminars-quizzes, seminars-compositions and more are revealed.

Key words: personality aesthetic competence, future educators, fine arts, special course.

Постановка проблеми. У зв'язку із сучасними глобалізаційними, міграційними та інтеграційними процесами у суспільстві значно зросли вимоги до особистісних якостей майбутніх педагогів, зокрема й образотворчого мистецтва. Зважаючи на це, сучасний вчитель образотворчого мистецтва повинен не лише володіти ґрунтовними професійними знаннями, а й сформованою естетичною компетентністю, що полягає у здатності особистості виявляти естетичне ставлення до світу загалом та мистецтва зокрема, бути наділений творчими здібностями, художньо-образним, асоціативним та критичним мисленням, здатністю продукувати нові креативні ідеї.

Процес формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у позааудиторній діяльності закладу вищої освіти включає подальше самопізнання, самоусвідомлення, розвиток у них естетичних умінь та навичок. Однією з умов ефективного виховання є створення особливого наукового організованого соціуму, який відрізняється від звичайного середовища більш ґрунтовними за змістом та інтенсивністю характеристиками спільної діяльності та спілкування, емоційно й інтелектуально насиченою атмосферою співпраці й творення. Колектив викладачів при цьому виступає не в декларативній формі групи «колеґ-однодумців», а передусім у формі «колективу творців»,

що діє відповідно до організованого порядку, ритуалів, прийнятих у певному середовищі. Саме тому в умовах, що склалися, ключовим завданням є визначення особливостей формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. [1, с. 26–27].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема формування естетичної культури особистості була предметом наукового розгляду багатьох науковців. Зокрема, методику формування певних компонентів фахової компетентності майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у своїй праці розглядали М. Лещенко, Л. Масол, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін. Вивченню фахових компетентностей учителів мистецьких дисциплін присвячено дослідження Л. Масола, Г. Падалки, О. Ростовської, Г. Сотської, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.

Мета статті – на прикладі спецкурсу «Естетична компетентність особистості: шляхи формування» охарактеризувати особливості формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Серед форм роботи, що сприяли подальшому розширенню знань майбутніх фахівців про естетичну компетентність, розвитку в них естетичних почуттів, умінь, навичок, особлива роль була відведена вивченню спецкурсу «Естетична компетентність особистості: шляхи формування». Структура занять передбачала викладення теоретичного матеріалу у поєднанні із практичними вправами, іграми, елементами тренінгу, дискусіями, аналізом ситуацій, методиками вивчення майбутніми вчителями образотворчого мистецтва своїх особистісних якостей. У ході занять застосовувалися такі техніки самопізнання, як аналіз, зворотний зв'язок, рефлексія.

Так, тема спецкурсу «*Сутність, структура, особливості формування естетичної компетентності особистості*» розкривалася завдяки лекції-преконференції. На нашу думку, дану форму подачі матеріалу найбільш доцільно використовувати у двох основних методичних варіантах, оскільки на вивчення вищезначеної теми передбачається дві години лекційних занять. Проведення *першого заняття* передбачає постановку запитань не у форматі «студент – студенти», а викладачам, які присутні на лекції, що зумовлюється специфікою заявленої теми. При цьому до роботи залучаються викладачі образотворчого мистецтва, філософії, психології, які ведуть зі студентами дискусії у контексті педагогічного, філософського та психологічного аспектів означеного процесу.

Незважаючи на організаційну складність проведення лекції-преконференції, що полягає у залученні до роботи одночасно значної кількості викладачів, така форма роботи оправдовує себе і дає змогу суттєво розширити уявлення майбутніх учителів образотворчого мистецтва про кожен із аспектів естетичної компетентності особистості. Крім того, проведення заняття у такій незвичайній формі сприяє підвищенню уваги студентів та залученню їх до плідної дискусії із окресленої проблематики.

Друге заняття має на меті безпосередньо підготувати студентів-художників з означеної теми. Цей підхід вимагає від майбутніх учителів додаткового осмислення проблеми, глибокого занурення в її сутність та розуміння важливості розвитку естетичної компетентності особистості.

У процесі викладання спецкурсу застосовувалися такі методи навчання, що спонукатимуть студентів-художників до формування практичного й образного мислення, зокрема й у контексті розуміння потреби в розвитку естетичних смаків, умінь і навичок. У даному випадку достатньо виправданим є застосування при вивченні спецкурсу методу «акваріум». З цією метою студентів можна поділити на мікрогрупи, перед кожною з яких поставити творче завдання естетичного характеру. Такі методики спонукатимуть їх не лише до визначення пропозиції у зазначеному контексті, а й до дискусії, що також важливо при вивченні спецкурсу.

Формуванню естетичної компетентності слугує метод «*асоціативного перенесення*», що побудований на перенесенні специфічної мови одного виду мистецтва на інший за допомогою асоціацій суб'єкта. Під час такого перенесення зазвичай використовуються різні види асоціацій в умовах інтеграції мистецтва на основі сприйняття змісту, форми, виразних засобів певного твору мистецтва. Означений метод передбачає використання, наприклад, таких прийомів: створення ілюстрації до поезії; написання поезії під музику; переклад на вербальну мову пантомімічної дії; асоціативно-поняттєвий переклад (розгляд поняття з погляду різних видів мистецтва) тощо.

Застосування методу «*порівнянь і асоціацій*» може мати декілька варіантів реалізації. Так, студентам можна запропонувати «домислити» сюжет художнього твору, використовуючи власний життєвий чи естетичний досвід; із запропонованих фрагментів (музичних уривків, репродукцій картин, поетичних рядків тощо) обрати схожі за ідеєю, змістом, тобто порівняти їх і покласифікувати; самостійно сформулювати асоціативний ряд, наприклад, до прослуханого музичного фрагмента підібрати такі приклади різних видів мистецтва, життєвих подій, явищ навколишнього світу та ін., які б перегукувалися із ним за своєю ідеєю, емоційним змістом. Метод порівнянь і асоціацій дозволяє розвинути в студентів інтерес до пошукової роботи, фантазію, допомагає ґрунтовніше перейнятися ідеями автора, за зовнішньою формою розкрити зміст, формувати естетичне ставлення до світу, естетичні смаки і судження.

Метод створення «*естетичної ситуації*» покликаний розвинути в майбутніх педагогів емоційне сприйняття, набути досвіду естетичного оцінювання навколишньої дійсності. Використання нами в процесі освоєння спецкурсу поєднання різних видів мистецтв дозволило студентам глибше усвідомити художньо-естетичний образ, осмислити його зміст, поміркувати над власними переживаннями. Одночасне звучання класичної музики, демонстрація художніх полотен, фотостудій, читання уривків із поезії, поєднаних образно-емоційним, ідейним змістом, створюють своєрідну естетичну атмосферу, що переносить усіх присутніх у світ прекрасного й неповторного. Саме завдяки цьому досягається поєднання усвідомленого й емоційного у людських переживаннях.

Неабияку роль серед низки методів формування естетичної компетентності відіграє складання майбутніми вчителями образотворчого мистецтва *самохарактеристик, індивідуальних програм особистісного зростання*, які покликані допомогти їм в оволодінні навичками самоусвідомлення й самопізнання, що виявляється в здатності юнаків і дівчат реально оцінювати свої здібності й особливості, визначати напрями саморозвитку й самовдосконалення на шляху до естетичного зростання.

У процесі організації виховної роботи із майбутніми вчителями образотворчого мистецтва ми враховували схарактеризовані І. Бехом етапи самовиховання особистості:

а) процесуально-ситуативний – з'ясування відсутності зв'язку між учинками та якостями особистості;

б) якісно-ситуативний – встановлення зв'язку між учинками та якостями особистості, тобто здійснення/нездійснення ототожнення вчинку щодо наявності/відсутності відповідної якості;

в) якісно-статичний – виявлення руйнування прямолінійних зв'язків між учинками та якостями з одночасним недостатнім усвідомленням нових діалектичних зв'язків між ними;

г) якісно-динамічний – виявлення усвідомлення діалектичного зв'язку між якостями особистості та її вчинками;

г) якісно-перспективний – поцінування особистістю себе не лише з урахуванням уже сформованих якостей, а й потенційних можливостей їх розвитку з метою самовиховання як особливої якості особистості [2, с. 134].

Таким чином, саме від педагога залежить успішність проходження студентами всіх вищепредставлених етапів.

Зважаючи на вищевикладене, ефективним є застосування методу *дослідницького портфоліо*. Означений метод сприяє формуванню в майбутніх художників умінь працювати (відбирати, аналізувати, систематизувати) з різними джерелами інформації з певної теми. Джерелами інформації при цьому виступають: навчальна, наукова, довідкова і художня література; матеріали ЗМІ; статистичні матеріали; аудіо- та інтернет-джерела; результати власних досліджень студентів тощо. Портфоліо виконується у вигляді електронної презентації, що доповнюється друкованим варіантом розширеного змісту. Робота із портфоліо потребує дотримання певних вимог, серед яких: а) обґрунтування актуальності теми; б) включення матеріалу до відповідних рубрик (наприклад, «Словничок основних понять», «Аргументи і факти», «Мої відкриття», «Статистика», «Роздуми»); в) співвідношення теоретико-методичного матеріалу з результатами досліджень; г) включення до презентації ілюстративного матеріалу (анімації, малюнків, фотографій та ін.) із метою оформлення текстового змісту слайдів (їх кількість зазвичай повинна складати від 20 до 30).

Як ми уже зазначали раніше, естетична компетентність особистості виявляється в її здатності до емоційної саморегуляції. Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що майбутнім художникам бракує таких умінь і навичок, а як наслідок – до спецкурсу було включено такі види робіт, як елементи тренінгу з розвитку вмінь саморегуляції емоцій, розігрування етодів. У процесі розігрування реальних життєвих ситуацій, виконання вправ (наприклад, «Гнів», «Зустріч з неприємною людиною», «Заздрість», «Малюнок почуттів», «Відверта радість», «Карусель» тощо) майбутні художники фіксували певні емоції й на цій основі відпрацьовували вміння бачити, відчувати, адекватно сприймати емоційні реакції оточуючих, що в кінцевому підсумку сприяло виробленню в них навичок рефлексії, саморегуляції власних емоцій, умінь адекватно поводитися в складних емоційних ситуаціях, формуванню відповідальності за власні емоційні прояви та поведінку [5].

Прикладом *семінару-композиції* є заняття «Зітри випадкові риси й ти зрозумієш, що світ прекрасний!». Композиція зазвичай будується на діалозі двох підгруп студентів-художників. При цьому поєднувальною ланкою між ними виступає викладач у ролі ведучого. Під час *семінару-композиції* художнє слово перепліталось із симфонічними й інструментальними творами вітчизняних і західноєвропейських композиторів XVIII – XX ст., відбувався показ картин, різноманітних малюнків, гравюр, скульптур. На думку студентів, такий комплексний підхід сприяв посиленню емоційно-естетичної дії творів мистецтва на їх особистість, допомагаючи подоланню «чорно-білого» сприйняття ними навколишнього світу, виявленню виразної сутності об'єктів мистецтва і природи.

На *семінарі-диспуті* для обґрунтування проблем студентам для вирішення було запропоновано одну-дві проблеми. Наприклад, «Співвідношення прекрасного і виразного в естетичному сприйнятті дійсності», «Особистісно орієнтовані технології естетичного виховання особистості», «Формування естетичного ставлення до дійсності» та ін. Попередньо майбутні педагоги ознайомилися із філософською, мистецькою, психолого-педагогічною й методичною літературою, що сприяло формуванню у них власної думки щодо певної проблеми, яку вони аргументовано «захищали» на занятті.

Зміст проведення *семінарів-вікторин* полягає не лише у визначенні рівня засвоєння студентами-художниками знань із певної теми, а й рівня їх загального кругозору й естетичного розвитку. Цікавим моментом позааудиторної роботи, яка здійснювалася в рамках спецкурсу, було використання на заняттях *рольових ігор* (зокрема таких, в яких учасники самостійно розподіляють і виконують різноманітні соціальні ролі в спеціально створених ними умовах) та *ігор-драматизацій*. Досвід свідчить, що ігрова взаємодія, за якої студент виступає в різних ролях, стимулює активність як особистісного, так і професійного самовизначення майбутнього вчителя образотворчого мистецтва через розуміння ігрового сюжету, мети й завдань гри. Необхідність зміни ролей у ході гри активізує рефлексивні процеси, дозволяє осмислити власні ставлення майбутніх художників через особистісні переживання взаємовідносин героїв. Означений метод дозволяє інтенсифікувати процес виховання естетичної компетентності майбутнього художника в процесі його професійного становлення, допомагає студентам перебороти труднощі, що виникають у спілкуванні, набути досвіду комунікації.

Важливою у процесі формування естетичної компетентності майбутнього учителя образотворчого мистецтва є також така форма організації позааудиторної роботи зі студентами, як *творчі екскурсії*, що організовується з метою формування естетичних потреб, почуттів, смаків, поглядів і переконань майбутніх художників, здатності сприймати й оцінювати навколишній світ із погляду гармонії, досконалості та краси, сприяє творчому пошуку нових ідей для їх подальшого втілення в практичній діяльності. Основним завданням викладача в процесі організації такої форми роботи є визначення змісту екскурсії та забезпечення взаємозв'язку навчального матеріалу із планом екскурсії.

Безпосереднє споглядання, як відомо, не сприяє розвитку естетичних почуттів у студентів, необхідно навчитися відчувати ритм, гармонію, поєднання кольорів. Для цього недостатньо володіти влучним зором,

потрібен погляд, який відчуває красу. Студентству потрібно прищепити навички не простого спостереження (дивитися й слухати), а вміння бачити, вслухатися й відчувати [5; 6].

Неабияке значення для професійно-естетичного розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва, формування естетичної компетентності має також організація *творчих поїздок і перегляд мистецьких програм* (як українських, так і зарубіжних). Споглядання кращих зразків образотворчого мистецтва мотивує студентів до самовдосконалення, розвитку естетичних умінь і навичок, збагачує їх творчий досвід, надихає на народження оригінальних ідей для створення нових й неординарних художніх творів. Важливим також є переймання художньої лексики, культури різних народів світу, її автентичної манери та характеру виконання для подальшого застосування у власній професійній діяльності [3, с. 40].

Висновки. Таким чином, аналіз особливостей формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва свідчить про те, що не існує єдиного підходу щодо характеристики цього феномена. Зокрема, значний вплив на формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва мають використовуватися під час навчання різноманітні методи, серед яких – «акваріум», «асоціативне перенесення», «порівняння й асоціації», «естетичні ситуації», самохарактеристика, індивідуальні програми особистісного зростання, дослідницьке портфоліо, проєктивне малювання, творче моделювання, графіті,

створення пісень, написання творів-роздумів, поезії тощо. Слід також наголосити, що не менш ефективною умовою формування естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва є використання інноваційних форм навчання, які також мають неабияке значення для професійно-естетичного розвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2008. – 840 с.
3. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский ; сост. С. Соловейчик. – Москва : Политиздат, 1988. – 270 с.
4. Тернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження : монографія / В. І. Тернопільська. – Житомир : Рута, 2008. – 300 с.
5. Тернопільська В. І. Система виховання соціально-комунікативної культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності : дис. ... д-ра пед. наук / В. І. Тернопільська. – Київ, 2009. – 573 с.
6. Тименко В. П. Формирование положительного отношения к художественному труду в учащихся четырехлетней начальной школы : дис. ... канд. пед. наук / В. П. Тименко. – Киев, 1992. – 187 с.

Дата надходження до редакції: 11.08.2019 р.

УДК [7:908(477)]:34

DOI: 10.37026/2520-6427-2019-100-4-181-185

Вікторія ПРОКОПЧУК (ДИКАЛО),

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри гри на музичних інструментах

Інституту мистецтв

Рівненського державного гуманітарного університету

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОГО КРАЄЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

У статті аналізуються державні та міжнародні нормативно-правові документи щодо реалізації розвитку краєзнавства, зокрема мистецького, в Україні. Обґрунтовано актуальність й перспективи краєзнавчого руху, а також сутність активізації краєзнавчої роботи в Україні. Охарактеризовано діяльність Національної спілки краєзнавців України (НСКУ) та доведено доцільність упровадження навчального курсу «Музичне краєзнавство Рівненщини» з огляду на виклики сьогодення й запити сучасного суспільства до підготовки педагогів усіх мистецьких спеціальностей.

Ключові слова: краєзнавство, мистецьке краєзнавство, музичне краєзнавство, краєзнавчий рух, розвиток краєзнавства, Національна спілка краєзнавців України.

В статье анализируются государственные и международные нормативно-правовые документы по реализации развития краеведения, в частности художественного, в Украине. Обоснована актуальность и перспективы краеведческого движения, сущность активизации краеведческой работы в Украине. Охарактеризована деятельность Национального союза краеведов Украины (НСКУ) и доказана целесообразность введения учебного курса «Музыкальное краеведение Ривненщины» с учетом вызовов и запросов современного общества в подготовке педагогов всех художественных специальностей.

Ключевые слова: краеведение, художественное краеведение, музыкальное краеведение, краеведческое движение, развитие краеведения, Национальный союз краеведов Украины.